

Bulletin européen

Anul XIII. Nr. 114.

Mai 1984

Noi Tracii

Fondator: Prof. Dr. Josif Constantin Drăgan

UN DOCUMENT LINGVISTIC DIN SECOLUL AL IV-LEA

Perioada de după retragerea legiunilor și autorităților romane din Dacia în timpul împăratului Aurelian (271 - 275 e.n.), nefiind decât foarte succint tratată în lucrările istoricilor latini din secolele următoare, a permis o serie de interpretări neștiințifice din partea unor istorici străini, care contestă continuitatea Daco-Romanilor în fosta Dacie după data de mai sus, susținând totodată că Românii ar fi ocupat Muntenia și Moldova și s-ar fi infiltrat în Transilvania abia în secolul al XIII-lea.

Asemenea afirmații sunt respinse, în mod clar și categoric, printre multe altele, și de un document de limbă gotică, din jurul anilor 340-350 e.n., al cărui conținut lingvistic constituie o dovadă peremptorie a existenței unei masive populații daco-romane în fosta provincie romană, vorbind limba latină, conlocuind cu Vizigoții și alte triburi germanice din secolele al III-lea și al IV-lea și în secolele următoare.

Faptul că limba latină nu cunoaște articolele definit și nedefinit a înlesnit istoricilor susmenționați interpretarea subiectivă a evacuării Daciei de către Romani, în sensul că istoricii antici Eutropius și Flavius Vopiscus ar afirma că, odată cu legiunile și autoritățile, Romanii ar fi retras și populația daco-romană din Dacia. Este normal ca traducerea în limbile moderne în care nu există articol definit să fie făcută tot fără articol definit, ceea ce duce la sensul: «au fost retrași unii dintre locuitori, o parte a locuitorilor» și nu «toți locuitorii», cu atât mai mult cu cât atunci când voiau să exprime un sens precis, Latinii introduceau adjective, ca «tot», «toată», sau demonstrative ca «acest», «acea», ceea ce nu se constată însă în cazul acesta.

Provincia a fost cedată, după retragerea aureliană, Vizigoților, cu titlul

de aliată a Imperiului roman, noii ocupanți luându-și obligația să apere granița imperiului, stabilită de Aurelian pe Dunăre, pentru motive de ordin strategic, începând cu regiunea Europei Centrale și până la gurile fluviului. Vizigoții ocupând Dacia în condițiile acestea, fără lupte, populația băștinașă nu a avut nici un motiv să-și părăsească țara, rămânând să conlocuiască pașnic cu noii veniți, ceea ce a dus în mod firesc la o serie de schimburi lingvistice, naturale de altfel pretutindeni unde s-au creat situații asemănătoare.

Faptul că lucrurile s-au dovedit astfel este dovedit de existența unui mare număr de elemente latine, lexicale și gramaticale, în traducerea Bibliei din limba greacă în cea gotică, efectuată de episcopul got Wulfila, pe la mijlocul secolului al IV-lea, la o dată când Vizigoții nu se strămutaseră încă în nord-vestul peninsulei Balcanice și deci nu avuseseră de la cine împrumuta latinismele existente în limba lor, decât de la populația daco-romană pe care o găsiseră în fosta provincie romană.

Wulfila, care era de origine greacă, bunicii săi fiind capturați de Goți și aduși în Dacia în urma unei incursiuni în Asia Mică în anul 267, s-a născut aproximativ în anul 311, undeva în nordul Dunării, în regiunea Bărrăganului, mama sa fiind fiică de sclavi greci, iar tatăl, după cum îl arată numele, got. Crescând și trăind într-o comunitate gotică creștină, a fost trimis la Constantinopol în anul 332, cu o misiune care cerea împăratului și Bisericii sprijinul în vederea răspândirii creștinismului printre populația gotică din nordul Dunării. La Constantinopol rămâne timp de nouă ani, vreme în care primește instruirea bisericească necesară pentru a fi numit episcop. La vârsta de 30 de ani este trimis să propovăduiască creștinismul în țara de unde venise. Istoria ecleziastică îl descrie ca un propovăduitor extrem de zelos între anii 341 -348, după care se retrage în sudul Dunării, din cauza persecuției regelui Vizigoților.

În această perioadă, pentru a-și putea desfășura într-un mod mai eficient activitatea sa de misionar, Wulfila traduce Biblia aproape în întregime, partea netradusă fiind intenționat lăsată astfel. Din întreaga traducere s-a păstrat însă numai o mică parte, circa 90% și anume ceva mai mult de jumătate din Noul Testament. O copie a manuscrisului original se află în prezent la Universitatea din Uppsala - Suedia.

Deși textul existent astăzi reprezintă foarte puțin din traducerea lui Wulfila, el abundă totuși în latinisme, dovedind astfel influența unei populații daco-romane foarte numeroase, fiindcă numai în acest caz se putea exercita o presiune lingvistică atât de puternică. Latinismele împrumutate, fiind înglobate în sistemul pronunțării limbii gotice și tratate gramatical conform regulilor acestei limbi, nu pot fi considerate ca împrumuturi savante, datorate exclusiv lui Wulfila, în primul rând deoarece acesta urmărea să câștige pentru noua religie masele largi de Goți, fapt pentru care trebuia să li se adreseze în limba lor obișnuită. În unele cazuri, când îi lipsesc termenii de specialitate bisericească, el îi transcrie nemodificați în limba gotică, după textul grecesc pe care îl traduce, ceea ce ar fi putut face tot așa de bine și cu alte cuvinte care i-ar fi lipsit, fără să recurgă la cuvinte latinești pe care le folosea și într-o formă modificată, vizibil necopiată de nicăieri.

Un fapt care merită să fie menționat, în legătură cu latinismele existente în limba gotică, este acela că deși un număr impresionant de lingviști străini, ca Antoine Meillet, Ernst Gamilischeg, Sigmund Feist, Max Herman Jellinek, Fr. Mossé, Joseph Wright etc. au remarcat prezența împrumuturilor latine în gotică, ei nu și-au pus întrebarea în ce condiții au avut loc împrumuturile, ce întindere și ce natură au. Ei au trecut cu vederea împrumuturile în domeniul gramaticii și influența limbii gotice asupra limbii latine vorbite pe teritoriul în care cele două limbi veniseră în contact.

Analiza acestor aspecte ale latinismelor din limba gotică poate duce la mai multe constatări.

În primul rând, din cercetarea textului gotic se poate observa existența unui număr de cuvinte de origine latină de două ori mai mare decât acela menționat de autorii susnumiți, considerați împreună. Dăm câteva exemple de asemenea latinisme: *anakumbian* - a sta culcat, *arka* - ladă, *aurkeis* - ulcior, *awo* - bunică, *karkara* - închisoare, *katils* - ceaun, *kaiser* - împărat, *keupon* - a face negoț, *lukarn* - lumânare, *sakkus* - pânză de sac, *siglian* - a pecetlui, *wein* - vin etc.

În afară de cuvintele simple de felul celor arătate, o a doua categorie de cuvinte în care găsim elemente latine o constituie cuvintele derivate din rădăcini gotice, cu ajutorul prefixului latin *dis-*, dintre care cităm: *disdailian* - a împărți, *diskniupan* - a sfâșia, *distahian* - a distruge, *distairan* - a rupe în bucăți, *distaheins* - împrăștiere, *diswiss* - decompunere etc.

Cu ajutorul sufixului latin *-areis* întâlnim cuvinte ca: *bokareis* - scrib (bucher), *daimonareis* - posedat de diavol, *lituhareis* - lăutar, *laisareis* - învățător, *motareis* - vameș, *sokareis* - tăgăduitor, *wullareis* - pâslar.

O a treia categorie o formează cuvintele compuse, în componența cărora intră un cuvânt gotic și unul latin, ca de exemplu: *lukarna statha* - sfeșnic, *weinagards* - vie, *weina-trîu* - viță de vie, *weindruckia* - bețivan.

O a patra categorie de cuvinte o constituie calcurile, ca de exemplu: *aramhairiei* - îndurare, *gud-hus* - casa Domnului, *manaseths* - seminție omească, *uskunths* - binecunoscut.

Cuvintele din ultimele trei categorii au o semnificație deosebită, împrumuturile de afixe și formarea de cuvinte compuse de acest gen fiind numai consecința unor relații de strânsă conviețuire între mase mari de populații vorbind două limbi diferite, - o dovadă foarte puternică, prin urmare, a existenței în Dacia, în secolele III și IV a unei masive populații daco-romane.

Deosebit de semnificative sunt împrumuturile gramaticale. Acestea au loc între două limbi în contact numai în cazul unor presiuni lingvistice deosebit de puternice, sistemul gramatical al limbii fiind cel mai rezistent influențelor străine. Astfel, textul gotic conține un mare număr de cazuri de construcții verbale perifrastice active, formate cu ajutorul verbului auxiliar *a fi* și al participiului prezent al verbului respectiv. Asemenea construcții nu se mai întâlnesc în celelalte limbi germanice vechi (dovadă că sunt o formă împrumutată) și atât de caracteristice pentru limba latină. Ele supraviețuiesc în româna contemporană în structuri ca *ce-o fi zicând?* Exemple: *was laisians* - el îi învață,

was meriande - el predica, *wesun nehwiandans* - ei s-au apropiat. Sensul se îndepărtează uneori de acela al conjugării perifrastice din limba latină, dar acest fapt nu e important, o formă nouă adeseori își extinde conținutul. Verbul gotic, având numai un timp prezent și unul trecut, a calchiat o formă verbală latină pentru a-și înmulți timpurile sale verbale extrem de puține.

Acuzativul cu infinitivul, o altă construcție proprie a limbii latine, întâlnește și în franceza și italiana modernă, dar nu și în română, este, de asemenea, frecventă în gotică. Exemple: *gatauia inkwis wairthan nutans* - vă voi face să deveniți năvodari, *gasah Laiwwi sitandan* - l-a văzut pe Levi stând.

Acuzativul cu participiu, din limba latină, care se întâlnește și în româna, franceza și italiana contemporană, este o contribuție frecventă, ca de exemplu: *gasah Semionu wairpandas nati in marein* - l-a văzut pe Simion aruncând năvodul în mare, *gasah Iakobu jar Iohanne manwlanndans natia* - i-a văzut pe Iacob și Ioan pregătind năvoadele.

Spațiul nu permite să ne referim și la alte exemple. Vom sublinia faptul că dacă într-un fragment ce reprezintă numai o mică parte din traducerea lui Wulfila se întâlnesc un număr așa de impresionant de elemente împrumutate din limba latină, se deduce ușor că numărul acestora în întreaga Biblie gotică a fost, cu adevărat, foarte mare.

Pe de altă parte, fără îndoială că relațiile strânse dintre populațiile daco-romană și gotică au dus și la împrumuturi din gotică în limba Daco-Romanilor, deoarece de obicei împrumuturile lingvistice de acest fel au loc în cele două direcții. Întâlnim, ca urmare, o serie de cuvinte gotice care se găsesc și în limba română mai veche și contemporană. Faptul că ele se întâlnesc, în același timp și în slava veche nu constituie o dovadă că daco-româna le-a împrumutat prin intermediul slavei. Daco-Romanii le-au putut împrumuta direct de la Goți și Gepizi (o ramură a Goților) cu care au conviețuit în fosta Dacie timp de cel puțin 300 de ani, până la venirea Slavilor. Desigur că aceste împrumuturi au putut fi întărite în daco-romană de faptul că se găseau și în limba slavă, cu care proto-româna a intrat în contact mai târziu, dar există puternice indicații lingvistice că ele sunt de origine gotică. Astfel de cuvinte sunt: *bucher, gard, gata, a găti, isteț, iubit, a iubi, hrană, lăutar, leac, razna* etc., a căror formă și sens în limba gotică pledează convingător în privința preluării lor de către Daco-Romani.

Pe lângă cuvinte, o serie de elemente gramaticale din limba română, mai greu de explicat, din cauză că nu sunt de proveniență latină, apar ca influențe gotice. Astfel, viitorul analitic, format cu auxiliarul *wiltan* (a voi) și alte auxiliare, se întâlnește în construcții din limba română.

La fel, forma populară românească a viitorului cu ajutorul verbului a avea se întâlnește și ea în paralel în limba gotică.

Mult discutata folosire în postpoziție (spre deosebire de celelalte limbi romanice) a demonstrativului *acel, acea*, cu funcție de articol hotărât, din limba română, are un corespondent paralel în limba gotică (și azi, dealtfel, în limbile scandinave).

Exemplele pot fi înmulțite în toate domeniile menționate mai sus; dar

chiar și numai acelea arătate aici constituie dovada indiscutabilă a existenței continue a unei populații masive daco-romane, conviețuind pașnic, în fosta provincie romană, cu Vizigoții, veniți ca aliați ai imperiului și nu cu intenția de a-i sili pe băștinași să-și părăsească țara, cu atât mai mult cu cât aceștia din urmă erau foarte buni agricultori, pricepuți în creșterea vitelor și a oilor, în cultivarea pomilor și a viței de vie, necunoscută de populațiile nordice, harnici și prietenoși și nu puteau fi decât de mare folos aceluia ce veneau să se stabilească printre ei.

Toate acestea au contribuit la întărirea contactului lingvistic dintre cele două populații, iar faptul că el nu a putut avea loc decât în Dacia rezultă suficient de clar din aceea că Vizigoții încep să treacă Dunărea ulterior traducerii Bibliei de către Wulfila. În al doilea rând, schimburi lingvistice de natura și întinderea celor de mai sus necesită un timp mai îndelungat de conviețuire între două populații, Vizigoții începând așezarea lor în Dacia cu douăzeci de ani înaintea retragerii lui Aurelian.

Din cele de mai sus se desprind următoarele concluzii generale:

1. Pătrunderea Vizigoților și aliaților lor (Gepizii, Ostrogoții etc.) în Dacia, având un caracter pașnic, nu a determinat părăsirea totală a acestei provincii de către masele mari ale păturilor de jos ale populației, fapt de altfel neafirmat categoric de nici unul din istoricii români.

2. Limba gotică este prima limbă germanică influențată substanțial de limba latină vulgară a secolelor al III-lea și al IV-lea, vorbită în Dacia.

3. Limba română este prima limbă romanică influențată substanțial de o limbă germanică - o influență premergătoare influenței slave, mult mai puternice, de mai târziu.

4. Stabilirea existenței schimburilor lingvistice între protoromână și germanica veche îndreptățește căutarea și a altor elemente de origine germanică în limba română și în alte limbi germanice vechi, care erau destul de apropiate de limba gotică în epoca lor veche.

5. Schimburile lingvistice daco-romano-germanice au avut loc în Dacia în secolele III-IV e.n., constituind astfel o dovadă indisputabilă a continuității Daco-Romanilor în fosta provincie romană, întrucât Goții încă nu trecuseră Dunărea când s-a scris traducerea Bibliei în limba lor.

Pe lângă implicațiile de ordin istoric ale împrumuturilor reciproce dintre cele două limbi, trebuie menționate, în concluzie, și implicațiile de ordin lingvistic privind istoria limbii române, în sensul că influența limbii gotice constituie un factor important în perioada de formare a limbii noastre și precede cu mult influența slavă de mai târziu, incontestabil mult mai substanțială. Elementul gotic nu trebuie totuși neglijat, el putând contribui, așa cum am arătat, la explicarea unor aspecte de ordin lexical și gramatical ale limbii române, care mai ridică încă întrebări.

VIRGILIU ȘTEFĂNESCU-DRĂGĂNEȘTI

CONTRIBUȚIE LA DETERMINAREA ETIMOLOGIEI ETNONIMULUI «DAC»

Cercetarea originii denumirii sub care anticii Daci se prezintă în istorie a format obiectul străduințelor multor istorici și filologi, nefinalizate însă printr-un rezultat incontestabil.

O presupunere, interesantă în acest sens, este cea avansată de prof. Ariton Vraciu, în temeiul frigianului *Daoi - lup*, coroborat cu grecul *Daoi* și latinul *Davus*. Ultimul se referă la prizonierii daci căzuți în scavie romană, însă are valoarea semantică de «persoană provenind dintr-o *davă*».

Cele de mai sus, precum și alte considerente, ne determină să pășim cu prudență și să alegem căi care au mai fost străbătute cu succes de unii antecesorii.

Ne referim la aserțiunea verificată prin care se atribuie vechilor Franci etnonimul ce-l poartă ca derivând din *franca*, o sulită cu care acești războinici erau înarmați.

În sprijinul acestei metode vine și un articol publicat în revista *Magazin istoric*, în care se menționa posibila denumire *daca* pentru sabia folosită de Daci. Se știe însă că aceasta se numea *sica*, dar, chiar și în lipsa unei atestări documentare a denumirii *daca*, ideea rămâne interesantă dacă nu se referă la sabia - armă din metal, prea costisitoare pentru ostașul de rând, utilizată deci mai mult de conducătorii detașamentelor militare dace. Încilinăm mai mult pentru o *daca-suliță* și pe baza părerii a numeroși istorici care descriu prima sulită - încă din paleolitic -, ca pe o creangă dreaptă din lemn tare, *arsă* la un capăt. Prin ardere i se putea ascuți vârful, chiar cu ajutorul unui toporaș de silex, iar focul conferea vârfului astfel rezultat nu numai rigiditate, ci și duritate.

Presupunând că *vârful ars* putea influența denumirea sulitei *daca*, recurgem la una din cele mai vechi limbi indo-europene, la sanscrită, căutând un termen apropiat de această noțiune. Se pare că sanscr. *daha* ar întruni

aceste cerințe, având accepțiunile de: *arsură, ardere, jar, ș.a.*, dar, deși evoluția lui «h» până la «c», adică de la *daha* până la *daca* nu întâmpină dificultăți fonetice și, dorind să eliminăm cât mai mult elementele de risc, considerăm, deocamdată, că toate acestea ar putea reprezenta o potrivire întâmplătoare. De aceea, procedăm la o verificare, tot în domeniul sanscrit.

Într-o magistrală expunere, privind însă alte etimologii, Bogdan Petriceicu Hasdeu demonstra că sufixul *-tra* are valoarea expresiei «servește la» sau «servește pentru». Alăturând acest sufix substantivului *daha* sau *daca*, vom obține *dahatra* sau *dacatra*. Prin contracție, «a» final cade și este înlocuit cu «s», prin care, în multe limbi indo-europene, se indică genitivul. Se obține, așadar, *dahstra*, respectiv *dacstra*, cu presupusa valoare de «servește pentru suliță».

Mai ales a doua rezultată, *dacstra*, ne conduce la frapant-asemănătorea *dextra*, demonstrându-ne că asemănarea nu este nicidecum întâmplătoare, căci numai *manus dextra* (mâna dreaptă) servea la aruncarea suliței, fiind și cea mai cu multă *dexteritas* (îndemânare) pentru această operație, în timp ce mâna stângă servea la apărarea pieptului (*sinus*), fiind *sinistra*, adică *sinistra*.

În greaca veche se remarcă un *dakos* cu sensul de «înțepător, împungător», referindu-se la animalele care înțepă sau mușcă.

Și la vechii germani a existat o țepușă de lemn, ascuțită la vârf, servind atât la scurmat, cât și la lupta de aproape; pe tija ei se cresta numărul celor învinși, ca pe un răboj. Denumirea i s-a perpetuat până în Neuhochdeutsch (germana nouă de sus), sub forma de *Degen*, cu înțelesurile de: *răboj, baionetă (de împuns), cuțit* și - în vremuri mai recente - *spadă*. Este înrudită, în virtutea criteriului indo-european, cu ital. *daga* și franc. *dague*.

Considerate fiecare în parte, atât *daha*, cât și *dakos, dacstra, dextra, degen, daga, dague*, ca și secundarul *sinistra*, ar putea fi luate drept rezultatul unei întâmplări sau al unei ingeniozități combinative. Luate însă în ansamblu, toate converg spre dovedirea existenței unei străvechi și primitive arme din lemn, cu vârful ars, cu numele apropiat de *daca*.

Chiar dacă toate acestea s-ar accepta numai ca ipoteză de lucru, un tratament aplicat suliței *franca* spre a genera etnonimul *franc*, adaptat de data aceasta lui *daca*, ne conduce direct - prin analogie - la etnonimul *dac*. Este cât se poate de verosimil ca războinicii daci să-și fi luat numele de la arma ce o utilizau.

GEORGE VAIDA

PORTRETUL ÎMPĂRAȚILOR GALLIENUS, CLAUDIUS II, AURELIAN ȘI DIOCLEȚIAN ÎN OPERELE LUI IORDANES

Continuă din numărul precedent

Lui CLAUDIUS II, supranumit *Gothicus Maximus* (268 - 270), primul din grupul împăraților illiri, Iordanes îi face un portret sumar: «A domnit un an și nouă luni. Acesta pe Goții, care deja de-a lungul a cincisprezece ani devastau Illiria și Macedonia, atacându-i în război, printr-un incredibil masacru, i-a distrus; (o victorie așa de strălucită) așa încât în sala senatului pentru el un scut de aur (s-a suspendat) și pe Capitoliu o statuie de aur s-a pus. A fost ucis la Sirmium» (*Romana*, par. 288).

Deși lapidar, portretul cuprinde mai multe date importante: durata exactă a domniei (de altfel ignorată sau trecută sub tăcere în mod nejustificat de mulți istorici vechi și moderni), victoria strălucită asupra coaliției conduse de Goți (coaliție în care intrau Heruli, Gepizi, Bastarni, Sarmati, Carpi etc.), din anul 269, recompensele acordate de senat, locul morții.

Sursele de inspirație pentru acest portret sunt felurite. Relativ la durata domniei și locul morții, Iordanes se inspiră din Hieronym (op. cit., ad an. 2286 și 2287). Fraza referitoare la războiul cu Goții este copiată din Orosius (7, 23, 1). În legătură cu recompensele acordate lui Claudius II de senat, se observă imitația indiscutabilă a lui Eutropiu (9, 11).

În primul rând notăm că portretul lui Claudius la Hieronym este la fel de concis ca cel din Iordanes, iar portretul lui Orosius nu depășește decât cu câteva cuvinte în lungime portretul lui Iordanes, Orosius precizând în timp începutul domniei lui Claudius în raport cu data întemeierii Romei. Nici în Hieronym, nici în Orosius nu întâlnim vreo indicație sau apreciere în legătură cu politica internă a acestui împărat.

În al doilea rând se pun unele întrebări: 1. De ce Iordanes nu s-a folosit numai de textul lui Hieronym, important pentru prezentarea împăraților, text pe care, de altfel, chiar Iordanes îl preferă adesea în alcătuirea portretelor. Răspunsul este următorul: în textul lui Orosius, Iordanes a întâlnit o indicație

importantă, relativă la *permanența* atacurilor gotice de mare anvergură asupra provinciilor romane, anume: «Goții, care deja de cincisprezece ani pustiau Illiria și Macedonia...», inexistentă în Eutropiu, Hieronym și alți istorici. Pe de altă parte, l-a atras eleganța frazelor lui Orosius și Eutropiu, în raport cu însemnările seci ale lui Hieronym.

2. O altă întrebare: Ce anume nu a preluat Iordanes din textul lui Orosius și cel al lui Eutropiu, sau ce a schimbat?

Iată o primă deosebire: în timp ce Orosiu și Eutropiu vorbesc de ratificarea alegerii lui Claudius ca împărat de către senat, Iordanes nu face nici un fel de mențiune, probabil din dorința de a realiza o formă cât mai concisă. Altă deosebire: o frază elogioasă din Eutropiu, referitoare la trăsăturile de caracter și capacitatea reală a lui Claudius de a conduce statul, este inexistentă la Iordanes. Aprecierile cu privire la calitățile morale și spirituale ale împăratului sau la faptele de politică internă lipsesc însă și la Orosius și Hieronym. Eutropiu amintește de deificarea lui Claudius după moarte. Iordanes, de altfel exact ca și Orosius, Hieronym și alții, nu face nici o mențiune în acest sens.

Anumite sublinieri existente în Eutropiu și Orosius, anume că senatul a fost *forul care a hotărât* decernarea unor recompense deosebite pentru Claudius, nu apar în Iordanes.

În sfârșit, verbul final din pasajul lui Iordanes despre Claudius, «occisus est» este ambiguu: «ucis de boală» sau, ceea ce era mai frecvent în secolul al III-lea, «ucis de un uzurpator»? Eutropiu și Orosius sunt foarte clari în această privință: «morbo interiit» (Eutropiu 9, 11), «morbo correptus interiit» (Orosius, 7, 23, 1). Hieronym folosește verbul «moritur», fără precizări suplimentare (*Chron.* ad an. 2287).

Cum se explică imprecizia din textul lui Iordanes? Grabă a autorului, tendința de a se exprima cât mai concis, pierderea unui fragment din text, sau antipatia față de Claudius? Mult mai probabil - grabă a autorului sau manuscrise incomplete, căci Iordanes nu a împins în general resentimentele față de un comandant roman așa de departe încât să ofere o altă imagine a adevărului istoric. Amintim, pe această linie, că Iordanes menționează victoria principală raportată de Claudius II, care de fapt era asupra Goților.

Adăugăm totuși că în *Getica* nu apare nici o mențiune despre acest împărat capabil, cunoscut ca general deosebit de activ în luptele contra Goților și din perioada lui Gallienus, - situație explicabilă și prin forma rezumativă a *Istoriei Goților*, dar mai ales prin tendința autorului de a ocoli înfrângerile Goților.

AURELIAN. După domnia de douăzeci de zile a lui Quintillus, urmează un alt împărat illir - Aurelian, mai exact spus: *Lucius Domitius Aurelianus*, care a domnit între aprilie 270 - august-septembrie 275.

Iată ce ne spune Iordanes despre Aurelian în *Romana*, par. 290-291: «originar din Dacia Ripensis, a domnit cinci ani și șase luni». Amintește apoi de victoria asupra lui Tetricus, unul din «cei 30 de tirani», «împăratul Galiei»,

de o expediție dincolo de Dunăre și de o victorie prezentată ca «decisivă» asupra Goților, după grele lupte (este vorba, după toate probabilitățile, de campania din 271, în urma căreia se obține o oarecare liniștire a triburilor vizigotice); menționează apoi persecuția creștinilor, înfrângerea reginei Zenobia a Palmyrei, serbarea triumfului lui Aurelian la Roma și, în fine, uciderea împăratului cu ocazia altei expediții în Orient (de fapt, împotriva Perșilor).

Ceea ce se observă imediat este ciudata ordine a prezentării evenimentelor, care nu este de loc cea cronologică. Se pare că nu este vorba de greșeli (greșeli din punct de vedere cronologic, pentru domnia lui Aurelian, ca și a altor împărați, apar chiar în Hieronym), ci de o expunere ghidată de o idee ce și-o formase Iordanes, ca și alți istorici latini, despre importanța faptelor respective. De altfel, ordinea campaniilor din textul lui Iordanes seamănă mult cu cea din Eutropiu (9, 13), aceasta din urmă nereferindu-se însă la persecuția dură a creștinilor (poate din cauză că Eutropiu nu era creștin).

Se constată, de asemenea, că unele victorii importante ale lui Aurelian sunt omise; amintim, printre acestea, victoria asupra ultimului rege al Palmirei, Achilles sau Achilleus, în anul 273 e.n. Această victorie nu este însă menționată nici în alți istorici, în primul rând în textele din care se inspiră Iordanes: *Cronica* lui Hieronym, *Istoria* lui Orosius și *Breviarium*-ul lui Eutropiu. Se va vedea și părerea lui Rufus Festus despre importanța înfrângerii reginei Zenobia (Rufus, 24). Surprinde, mai ales faptul că nu este menționată victoria din anul 273 asupra Carpilor (Vezi *Historia Augusta, Aurelian*, 30). Aceasta se explică numai prin neamintirea ei în sursele pe care le folosește Iordanes.

Unele evenimente par a nu fi menționate, pentru a nu se încărca expunerea. Din conflictele lui Aurelian cu Goții nu este amintită decât victoria «hotărâtoare» a trupelor imperiale, deci ceea ce era mai important (cum spuneam deja, este vorba de campania din 271); părăsirea Daciei nu este reluată. Foarte puține cuvinte apar despre triumful lui Aurelian, după «pacificarea» Orientului și Occidentului.

Sursa principală de inspirație pentru paragrafele referitoare la Aurelian este Hieronym (ad. ann. 2288, 2289, 2292), iar, pe planul doi, Orosius (7, 23, 3-6) și, în egală măsură, Eutropiu (9, 13 și 15).

Foarte interesant este ce adaugă Iordanes la textul lui Hieronym: în primul rând proveniența împăratului din *Dacia Ripensis*. Completând pe Hieronym și pe Orosius, care nu discută în nici un fel despre locul de naștere al lui Aurelian, Iordanes preia acest detaliu de la Eutropiu (9, 13), în contrast evident cu opinia altor istorici care susțineau că locul de origine al împăratului ar fi Sirmium (vezi, de exemplu, *Historia Augusta, Aurelian*, 3).

În al doilea rând, Iordanes adaugă victoria asupra Goților, preluată din Orosius 7, 23, 3 și Eutropiu, 9, 13. Nici un cuvânt despre conflictele lui Aurelian cu Goții nu apare în Hieronym. Includerea acestei victorii în tabelul destul de sumar al evenimentelor importante din perioada lui Aurelian demonstrează nu numai interesul istoricului pentru neamul gotic, dar, de data aceasta, și o atitudine imparțială în scrierea istoriei.

Încheiem discuția despre Aurelian subliniind că, în raport cu calitățile și meritele reale ale acestui împărat și comparativ cu maniera de prezentare a lui Aurelian în toate sursele folosite, portretul din *Romana* lui Iordanes este prea redus, prea schematic. În *Getica* Aurelian sau perioada sa nu sunt aduse în discuție, mai ales pentru că în perioada respectivă trupele gotice nu au înregistrat succese de prestigiu (vezi, în contrast cu această situație, tabloul incursiunilor gotice în timpul lui Gallienus - *Getica*, 107-108).

DIOCLEȚIAN. Iordanes acordă mai multă atenție împăratului Dioclețian: *C. Aurelius Valerius Diocletianus*. Portretul său apare tot în *Romana*, par. 296-302. Finalul ultimului paragraf s-a pierdut.

Prezentarea lui Dioclețian începe cu aprecieri pozitive: «a fost ales împărat (fără să spună de către cine), a domnit XX ani». Unele trăsături morale și spirituale ale marelui împărat se desprind din nararea faptelor: simțul justiției și înclinația de a face imediat dreptate (exemplu: pedepsirea ucigașului împăratului Numerianus); înțelegerea necesității conducerii colective a imperiului, cu asocierea la domnie a lui M. Aurelius Maximianus, apoi a Cezarilor Constantinus și Galerius; consolidarea legăturilor de prietenie și colaborare între tertrarhi; instituirea cultului împăratului ca unic reprezentant al divinității supreme; pedepsirea Cezarului Galerius pentru un insucces în războiul împotriva regelui Persiei, Narses etc. Pe plan intern, în afara unor evenimente deja amintite cu ocazia expunerii calităților morale și spirituale ale lui Dioclețian, Iordanes semnalează triumful strălucit sărbătorit la Roma de Dio-

clețian și colegii săi, după diferite victorii (mai ales cea asupra Perșilor) și persecuția creștinilor (paragraful final, 302, este, din păcate, transmis incomplet). Din evenimentele externe în care Dioclețian a fost direct implicat este expusă victoria «totală» asupra Carpilor și transferarea acestora în sudul Dunării, în Moesia, și înfrângerea uzurpatorului domniei în Egipt - Achilles.

Sursele principale pentru prezentarea lui Dioclețian au fost Hieronym, ad ann. 2302, 03, 06, 07, 08, 11, 12, 14, 20 și 2317 și Eutropiu, 9, 19-28. Comparativ cu Iordanes, portretul lui Dioclețian la Hieronym este mai amplu, iar la Eutropiu prezentarea este deosebit de bogată.

Dioclețian

Se observă că din expedițiile la care a luat parte Dioclețian este menționată numai victoria «totală» asupra Carpilor și înfrângerea lui Achilles, așadar ceea ce i s-a părut lui Iordanes mai important. Relativ la victoria asupra Carpilor, aducem câteva precizări:

1. Carpii nu au fost învinși complet de trupele lui Dioclețian, așa cum se afirmă în *Rom.*, 299. A se vedea, între altele, confruntările bine cunoscute de mai târziu cu armatele lui Constantin I și apoi ale lui Theodosius I.
2. Neamul Carpilor nu a fost în întregime mutat în sudul Dunării. Mărturiile hotărâtoare în acest sens le constituie indicațiile arheologice, contribuția Carpilor, rămași liberi, la apariția culturii Sântana de Mureș - Cerneahov. De altfel, și luptele de mai târziu dintre Carpii liberi și trupele lui Constantin I și ale altor împărați sunt o dovadă a permanenței unei multitudini de Carpi în vechile așezări.
3. Carpii nu luptau singuri împotriva Romanilor. Hieronym vorbește de Carpi și Bastarni (ad ann. 2311). Eutropiu semnalează o coaliție formată din Carpi,

Bastarni și Sarmați (9, 25). Orosius, influențat de Eutropiu, amintește de Carpi, Bastarni și Sarmați (7, 25, 12).

Se pune întrebarea: de ce Iordanes îi indică numai pe Carpi? După toate probabilitățile, datorită rolului important jucat de aceștia în cadrul coaliției respective. De altfel în toate sursele lui Iordanes (indicate mai sus) Carpicii apar pe primul loc în lista populațiilor barbare care au creat probleme serioase Romanilor la frontiera dunăreană în timpul lui Dioclețian.

Se pune întrebarea: de ce Iordanes îi indică numai pe Carpi? După toate probabilitățile, datorită rolului important jucat de aceștia în cadrul coaliției respective. De altfel în toate sursele lui Iordanes (indicate mai sus) Carpicii apar pe primul loc în lista populațiilor barbare care au creat probleme serioase Romanilor la frontiera dunăreană în timpul lui Dioclețian.

Adăugăm că în perioada 295-297 s-au dat mai multe bătălii între Romani și coaliția barbară. Eutropiu vorbește în mod exact de «răsboaie *variate*», conduse fie de Dioclețian, fie de Galerius, fie de aceștia doi împreună (c. 9, 25, 2). Pentru a obține o exprimare cât mai concisă, Iordanes amintește numai înfrângerea «definitivă» a Carpilor și transferarea acestora în interiorul imperiului. La Hieronym, de altfel, exprimarea este mai mult decât concisă: nu sunt semnalate în nici un fel luptele dintre Romani și barbari, ci numai transplantarea Carpilor și Bastarnilor pe solul roman (vezi *Chron ad ann. 2311*). Așadar, se impune concluzia că Iordanes, cel puțin în raport cu unele modele ale sale, mai ales Hieronym, realizează o manieră rezumativă de prezentare a faptelor net superioară.

Dioclețian și perioada sa sunt amintite și în cealaltă operă a lui Iordanes, *Getica*. În par. 110, perioada lui Dioclețian este adusă în discuție pentru a se sublinia importanța ajutorului acordat de contingente de Goți Cezarului Galerius, în războiul împotriva lui Narses.

În par. 9 din *Getica*, unde se elogiază politica înțeleaptă a regelui Ostrogoților și Vizigoților, Ostrogotha, de a atrage în coaliția antiromană (anul 248) pe cei mai viteji dintre barbari, Iordanes precizează că în armata lui Ostrogotha se aflau și 3.000 de Carpi. Prezența acestora în coaliția antiromană se explică, spune Iordanes, prin faima lor răsboinică și prin sentimentele de dușmănie pe care le-au nutrit întotdeauna față de Romani. Iordanes continuă digresiunea despre Carpi, indicând că au fost totuși «învinși și supuși statului roman» (aluzie la transferarea pe solul roman) mai târziu (după aproximativ cinci decenii) de Cezarul Galerius (în realitate, luptele împotriva Carpilor au fost conduse atât de Galerius cât și de Dioclețian). Reluarea mențiunii despre înfrângerea (de altfel parțială) a Carpilor într-o istorie în care nu sunt prezentate decât datele esențiale (din trecutul și prezentul Goților) și nici acestea în mod complet, nu este altceva decât o confirmare a valorii răsboinice excepționale a Carpilor. Desigur, adăugând și portretul Carpilor realizat magistral de Iordanes în câteva cuvinte: «neam de oameni gata oricând de război, dușmani din totdeauna ai Romanilor» (*Get.*, 91), textul lui Iordanes dobândește o importanță în plus pentru Istoria României.

Portretele celorlalți împărați sunt alcătuite în mod asemănător.

În concluzie, putem afirma că portretele lui Iordanes cuprind de obicei date esențiale. Este neglijată însă frecvent politica internă, de altfel pe linia multor istorici de origine latină și barbară.

Din punctul de vedere al formei, dar și al conținutului, Iordanes este adesea superior lui Hieronym, una din principalele sale surse de inspirație.

Deși concisă, exprimarea lui Iordanes este în general elegantă, în contrast evident cu uscăciunea textului hieronymian. La Iordanes apar detalii noi și mai ales conexiuni noi, importante, pe linia dependenței reale a evenimentelor, conferind textului superioritate în comparație cu cele ale lui Hieronym, Eutropiu, Rufus Festus, Ammianus, Orosius.

Lui Iordanes i se poate reproșa părtinirea Goților, în felurite moduri. Unele înfrângeri ale lor sunt trecute sub tăcere, iar victoriile lor ori sunt prezentate exagerat, ori sunt discutate și în *Romana* și în *Getica* (vezi înfrângerea împăratului Decius în Rom., 284 și în *Getica*, 1012-103); unii împărați sunt lăudați pentru încheierea unor tratate de alianță cu Goții imediat după înălțarea la domnie (Get., 106), alții sunt luați în discuție numai în măsura relațiilor cu Goții și cu alte populații germanice (vezi datele despre Constantin I în *Getica*, 111, 115, 145). Favorizarea Goților este în general mai accentuată în *Getica*.

Datorită atitudinii părtinitoare față de Goți, a interesului față de istoria acestora și a datelor expuse de autor însuși cu privire la familia și ocupația sa (*Getica*, 266), ajungem la concluzia că Iordanes era got, mai precis: ostrogot.

Informația lui Iordanes este vastă, mai vastă decât se presupune de obicei, mai ales pentru acele probleme cărora istoricul le acordă o atenție deosebită. Iordanes merge uneori mai departe decât modelele sale, dar uneori textul său reflectă documentarea superficială a modelelor din care se inspiră.

Motivele pentru care operele lui Iordanes s-au păstrat de-a lungul timpurilor sunt numeroase și de natură diferită. Menționăm forma rezumativă de tratare a istoriei, datele noi oferite în primul rând despre Goți și populațiile germanice și apoi despre Geto-Daci, Sciți, Parți, Huni etc., exprimarea concisă și totuși elegantă, tonul de povestire și legendele incluse. Nu este exclus ca prezența acestor *Breviaria* ale lui Iordanes, devenite instrumente de lucru, să fi contribuit, în oarecare măsură, la înlocuirea și, treptat, la dispariția unor lucrări istorice de mari proporții, cum este *Istoria Goților* a lui Cassiodor.

ROXANA IORDACHE

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru prețioasele materiale trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

A IV-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE TRACOLOGIE

Boston, 7 - 11 iunie 1984

În sesiunea de încheiere a celui de al III-lea Simpozion de Tracologie, organizat la Palma de Mallorca în noiembrie 1981, s-a propus ca următoarea conferință să se organizeze în Statele Unite ale Americii. În acest sens a fost constituit un Comitet organizator cu scopul de a stimula interesul specialiștilor americani față de tematica tracologică dezbătută în acești ultimi ani în Europa.

Comitetul organizator a decis ca a patra Conferință Internațională de Tracologie să aibă loc la Boston, de la 7 la 11 iunie 1984, cu tema generală

PERIOADA BRONZULUI ÎN ARIA TRACICĂ ȘI ÎN AFARA ACESTEIA.

Acesată temă continuă ideea dezvoltată la Palma de Mallorca în cadrul celui de al III-lea Simpozion de Tracologie, unde a avut loc o interesantă și deschisă dezbateră între specialiști în tracologie și specialiști în studiul civilizației ce a urmat în Peninsula Iberică.

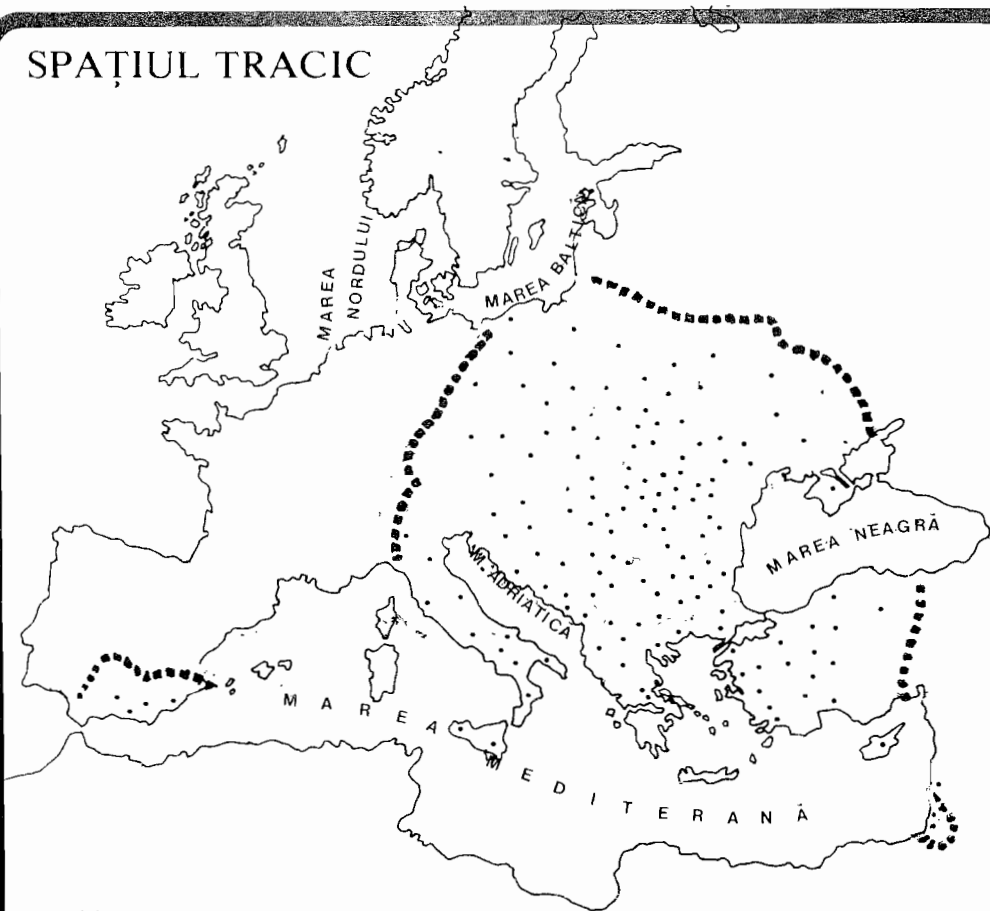
La Conferința Internațională de Tracologie de la Boston specialiștii în studii preistorice, arheologie, lingvistică și religie vor avea ocazia să sublinieze însemnătatea analogiilor și a contactelor între continentul european și cel american în timpul perioadei bronzului, vor putea face comparație între teoriile vechi și noi cu privire la rolul Văii Dunării ca leagăn al civilizației europene, vor putea studia extinderea lumii trace dincolo de Haemus și Anatolia, precum și relațiile între cultura etruscă, ellenică, latină și tartessă în lumina vechiului substrat tracic.

Ca și în cazul simpozioanelor precedente, actele Conferinței Internaționale de la Boston vor fi publicate în timp util în volum aparte de către Fundația Europeană Drăgan.

Conferința va fi organizată de către Fundația Europeană Drăgan în colaborare cu East European Research Center.

◆ *Lucrările se vor desfășura la Boston College Campus, în Sala Philometheia, la Boston.*

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor (Herodot)

CUPRINSUL

V. Ștefănescu-Drăgănești, <i>Un document lingvistic din sec. IV</i>	1
George Vaida, <i>Contribuție la determinarea etimologiei etnonimului «dac»</i>	6
R. Iordache, <i>Portretele împăraților Gallienus, Claudius II, Aurelian și Dioclețian în operele lui Iordanes (II)</i>	8
<i>A IV-a Conferință Internațională de Tracologie</i>	15

NOI TRACII

Redactia: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunzio
Direz. Foro Traiano 1/A Roma Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)